

Gabriel Radecki

Kopalnia jako miejsce wykonywania pracy górniczej uprawniającej do emerytury górniczej

Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska nr 2, 59-77

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gabriel Radecki
Uniwersytet Śląski
Katowice

Kopalnia jako miejsce wykonywania pracy górniczej uprawniającej do emerytury górniczej

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹, w rozdziałach 3a i 4 Działu II, przewiduje emerytury górnicze jako szczególny rodzaj emerytur przyznawanych na preferencyjnych zasadach, odbiegających od reguł ogólnych ze względu na charakter zatrudnienia angażującego we wzmożonym stopniu siły fizyczne i psychiczne, zwłaszcza z powodu warunków pracy, m.in. licznych zagrożeń życia i zdrowia². Zasadniczą przesłankę nabycia prawa do tego rodzaju emerytury stanowi okres pracy górniczej. Stosownie do art. 50a ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. w przypadku, gdy pracownik ukończył 55 lat życia, wspomniany okres musi wynosić łącznie z okresami pracy równorzędnej co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 10 lat pracy górniczej. W art. 50a ust. 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r. wiek emerytalny obniżono przy tym do 50 lat odnośnie do kobiet mających co najmniej 20 lat oraz mężczyzn mających co najmniej 25 lat pracy górniczej i równorzędnej, w tym co najmniej 15 lat pracy górniczej. Ponadto w art. 50e ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. wskazano, że prawo do emerytury górniczej przysługuje bez względu na wiek, w razie

¹ Dz.U. 2017, poz. 1383 ze zm., dalej określana jako ustawa z 17 grudnia 1998 r.

² Por. np. wyroki SN z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 117/16, LEX nr 2096712 i z dnia 26 kwietnia 2017 r., I UK 578/16, LEX nr 2305921.

gdy pracownik pracę górniczą wykonywał pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy przez okres wynoszący co najmniej 25 lat³.

W związku z powyższym kluczową rolę w ustaleniu rozpatrywanej przesłanki odgrywa art. 50c ustawy z 17 grudnia 1998 r. zawierający katalog postaci zatrudnienia, które uważa się za pracę górniczą (ust. 1) oraz za pracę równorzędną z pracą górniczą (ust. 2). Przegląd tego katalogu prowadzi do wniosku, że jako główne kryterium wyodrębnienia pracy górniczej przyjęto w nim miejsce, w jakim praca jest świadczona. Wprawdzie nierzadko poszczególne typy prac charakteryzuje się poprzez wskazanie konkretnych stanowisk, np. dozoru ruchu oraz kierownictwa ruchu (art. 50c ust. 1 pkt 5 ustawy z 17 grudnia 1998 r.) albo maszynistów wyciągowych na szybach oraz sygnalistów na nadszybiach szybów (art. 50c ust. 1 pkt 7 ustawy z 17 grudnia 1998 r.), lub rodzaju składających się na nich czynności, np. ręczne lub zmechanizowane urabianie, ładowanie oraz przewożenie nadkładu (art. 50c ust. 1 pkt 4 ustawy z 17 grudnia 1998 r.), lecz zawsze podkreśla się, iż chodzi o pracę wykonywaną w jednym ze ściśle określonych zakładów pracy. Są to mianowicie kopalnie wydobywające niektóre kopaliny, tj. węgiel (*lege non distinguente* zarówno kamienny, jak i brunatny), rudy (zapewne metali), kruszce, surowce ogniotrwałe, gliny szlachetne, kaoliny, magnezyty, gips, anhydryt, sól kamienną i potasową, fosforyty oraz baryt, a także przedsiębiorstwa lub podmioty świadczące na rzecz tych kopalni opisane w ustawie usługi. Do tych ostatnich należą przedsiębiorstwa budowy tych kopalń oraz przedsiębiorstwa i inne podmioty wykonujące dla nich roboty górnicze lub przy budowie szybów (art. 50c ust. 1 pkt 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r.), a także przedsiębiorstwa montażowe, przedsiębiorstwa maszyn górniczych, zakłady naprawcze i inne podmioty wykonujące dla tych kopalń podziemne roboty budowlano-montażowe, roboty przy naprawie maszyn i wdrażaniu nowych urządzeń (art. 50c ust. 1 pkt 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r.).

We wszystkich wypadkach za pracę górniczą uznano zatrudnienie pod ziemią⁴. Odrębną kategorię pracy górniczej przewidziano natomiast w art. 50c ust. 1 pkt 4 ustawy z 17 grudnia 1998 r., w którym mowa o zatrudnieniu na

³ Gwoli ścisłości wypada odnotować, że w każdej z przedstawionych sytuacji prawo do emerytury górniczej zależy także od innych przesłanek: w art. 50a ust. 1 pkt 3 oraz art. 50e ust. 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. zastrzeżono warunek polegający na tym, by pracownik nie przystąpił do otwartego funduszu emerytalnego albo złożył wniosek o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu, na dochody budżetu państwa. Ponadto w art. 39 ustawy z 17 grudnia 1998 r. uregulowano kwestię obniżenia wieku emerytalnego osób urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r., które nie spełniają ogólnych warunków nabycia prawa do emerytury górniczej, lecz wykonywały pracę górniczą przez co najmniej 5 lat.

⁴ Wyjątki w tym zakresie są nieliczne, np. pracą górniczą jest również wspomniane już zatrudnienie na stanowiskach maszynistów wyciągowych na szybach oraz na stanowiskach sygnalistów na nadszybiach szybów w wymienionych kopalniach, przedsiębiorstwach i podmiotach (art. 50c ust. 1 pkt 7 ustawy z 17 grudnia 1998 r.).

odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego przy niektórych czynnościach, w kopalniach otworowych siarki oraz w przedsiębiorstwach i innych podmiotach wykonujących roboty górnicze dla kopalń siarki i węgla brunatnego, na stanowiskach wyliczonych w rozporządzeniu⁵. Zawsze przy tym, gdy ustawowym wyznacznikiem pracy górniczej jest rodzaj wykonywanej pracy lub stanowiska pracy, przesądzające znaczenie ma charakter faktycznie dokonywanych czynności, odpowiadający wymaganiom ustawy, nie zaś nazwa stanowiska pracy, wynikająca np. z umowy o pracę, ze świadectwa pracy czy wewnętrznych zarządzeń pracodawcy⁶. Niemniej każdorazowo najpierw ustalić trzeba miejsce świadczenia pracy, a wielokrotnie kwestia ta stanowi wręcz jedyną przesłankę w rozpatrywanej materii, jeżeli zważyć na przykład, że zgodnie z art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. za pracę górniczą uważa się każde zatrudnienie pod ziemią w kopalniach wymienionych w tym przepisie, niezależnie od zajmowanego stanowiska czy realizowanych zadań.

Kwestia uwzględnienia przepisów prawa górniczego podczas ustalania znaczenia pojęcia „kopalnia”

Ustawa z 17 grudnia 1998 r. nie zawiera ani definicji kopalni, ani jakichkolwiek wskazówek, które mogłyby być przydatne dla interpretacji tego pojęcia, ani odesłania do szeroko rozumianego prawa górniczego, czyli przepisów regulujących działalność prowadzoną przez kopalnie, a także przedsiębiorstwa i podmioty, o których mowa w art. 50c ustawy z 17 grudnia 1998 r., w szczegól-

⁵ Stosownie do tego przepisu chodzi o zatrudnienie na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego przy ręcznym lub zmechanizowanym urabianiu, ładowaniu oraz przewozie nadkładu i złoża, przy pomiarach w zakresie miernictwa górniczego oraz przy bieżącej konserwacji agregatów i urządzeń wydobywczych, a także w kopalniach otworowych siarki oraz w przedsiębiorstwach i innych podmiotach wykonujących roboty górnicze dla kopalń siarki i węgla brunatnego, na stanowiskach określonych w drodze rozporządzenia. Por. również dotąd obowiązujące rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 23 grudnia 1994 r. w sprawie określenia niektórych stanowisk pracy górniczej oraz stanowisk pracy zaliczanych w wymiarze półtorakrotnym przy ustalaniu prawa do górniczej emerytury lub renty (Dz.U., nr 2, poz. 8).

⁶ Zob. np. wyroki SN z dnia 25 marca 1998 r., II UKN 570/97, OSNAPiUS 1999, nr 6, poz. 213, z dnia 22 marca 2001 r., II UKN 263/00, OSNAPiUS 2002, nr 22, poz. 553, z dnia 5 maja 2011 r., I UK 382/10, LEX nr 863949, z dnia 16 czerwca 2011 r., I UK 381/10, LEX nr 1043983, a także wyroki sądów apelacyjnych, m.in. w Katowicach z dnia 5 listopada 2015 r., III AUa 2323/14, LEX nr 1932010 i z dnia 23 listopada 2015 r., III AUa 119/15, LEX nr 1971090, a także K. ANTONÓW. *W: Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz.* Red. K. ANTONÓW. Warszawa 2014, s. 329—330 i K. KWAPISZ. *Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz.* Warszawa 2013, s. 139.

ności tych znajdujących się w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze⁷, a także w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego⁸, definiującego pojęcie kopalni węgla kamiennego. Brak takiego odesłania musi jednak oznaczać, że ustawa z 17 grudnia 1998 r. samodzielnie kształtuje przesłanki nabycia prawa do emerytury górniczej oraz że jej unormowania w analizowanym zakresie mają charakter autonomiczny w stosunku do innych aktów prawnych, w tym zaliczających się do prawa górniczego. Nie pozwala to na sięgnięcie po definicje ustawowe zgromadzone w art. 6 pr.g.g., które zresztą w myśl wyraźnego zastrzeżenia uczynionego w tym przepisie zostały sformułowane wyłącznie na potrzeby tej ustawy. Również wykładnia porównawcza obu ustaw nie daje podstaw do przypisania jednolitego sposobu rozumienia występującym w nich instytucjom lub choćby do postrzegania ich jako spójnych systemowo elementów jednego porządku prawnego, odnoszącego się do różnych aspektów górnictwa. Dowodzi ona bowiem, że w każdej z nich nawet tak samo brzmiącymi pojęciami posłużono się w odmiennym znaczeniu. Przykładem ilustrującym to spostrzeżenie jest treść art. 50c ust. 1 pkt 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r., w której mowa o przedsiębiorstwach i innych podmiotach wykonujących dla kopalń roboty górnicze lub przy budowie szybów. Budowa szybów niewątpliwie stanowi wszak robotę górniczą w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 12 pr.g.g. i z tego względu nie mogłaby być wymieniona jako działalność odrębna, alternatywna postać usług świadczonych na rzecz kopalni. Według przywołanego przepisu robotą górniczą jest wykonywanie, utrzymywanie, zabezpieczanie lub likwidowanie wyrobisk górniczych oraz — co w tym miejscu można pozostawić na uboczu — zwałowanie nadkładu w odkrywkowych zakładach górniczych w związku z działalnością regulowaną ustawą. Wyrobisko górnicze to z kolei przestrzeń w nieruchomości gruntowej lub górotworze powstała w wyniku robót górniczych (art. 6 ust. 1 pkt 12 pr.g.g.). Pomijając zatem podnoszoną w doktrynie wadliwość obu definicji, dotkniętych błędem logicznym *ignotum per ignotum*⁹, stwierdzić wypada, że wynika z nich niezbicie, iż szyby, jako wyrobiska pionowe, tak samo jak wyrobiska poziome, m.in. chodniki, bezsprzecznie należą do przestrzeni powstałej wskutek wykonywania robót górniczych¹⁰. Poza sporem natomiast pozostaje, że w obu ustawach roboty górniczej nie można utożsamiać z pracą górniczą, choć zakresy czynności składających się na każde z tych pojęć z pewnością w znacznym stopniu się pokrywają.

⁷ Dz.U. 2016, poz. 113 ze zm.

⁸ Dz.U. 2017, poz. 1327.

⁹ Zob. m.in.: A. LIPIŃSKI, R. MIKOSZ: *Ustawa prawo geologiczne i górnicze. Komentarz*. Warszawa 2003, s. 50; A. LIPIŃSKI: *Komentarz do art. 6—9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2017, nr 1, s. 20—22 oraz H. SCHWARZ: *Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz*. T. 1. Wrocław 2013, s. 89.

¹⁰ H. SCHWARZ: *Prawo...*, s. 90.

Na odrębność obu ustaw wskazuje wreszcie fakt, że słowo „kopalnia” w ogóle nie występuje w ustawie Prawo geologiczne i górnicze, co w sposób oczywisty ogranicza możliwość odwołania się do jej przepisów podczas wykładni omawianej przesłanki nabycia prawa do emerytury górniczej. Wątpliwości może budzić też sięgnięcie do ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego, regulującej niektóre kwestie związane z jednym tylko rodzajem kopalni wymienionych w art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r.

Dotychczasowe uwagi prowadzą do wniosku, że zakres pojęcia „kopalnia” należy ustalać z uwzględnieniem języka potocznego. Zgodnie z definicją słownikową kopalnią jest zakład górniczy zajmujący się wydobywaniem z ziemi kopalin użytecznych¹¹. W efekcie niezbędne staje się nawiązanie do przepisów stanowiących prawną podstawę tworzenia, funkcjonowania i likwidowania tego typu zakładów oraz określających reguły działalności polegającej na wydobywaniu kopalin ze złóż. Tylko one mogą dostarczyć kryteriów miarodajnych dla udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dana jednostka organizacyjna taki zakład stanowi. Oznacza to, że przepisów prawa górniczego nie można całkowicie pominać.

W kontekście przytoczonej definicji słownikowej, w której mowa o zakładzie górniczym wydobywającym kopaliny, odnotować wypada, że ustawa Prawo geologiczne i górnicze reguluje zagadnienie wydobywania kopalin ze złóż oraz przewiduje instytucję zakładu górniczego. Dlatego analiza przepisów obowiązujących w tej materii wydaje się niezbędna do doprecyzowania tej definicji. Dopiero w dalszej kolejności można nawiązać do definicji kopalni znajdującej się w ustawie o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego, gdyż odwołuje się ona do terminologii ustawy Prawo geologiczne i górnicze, którą dla większej przejrzystości wyводу wypada omówić wcześniej. Nastąpi to w części opracowania poświęconej likwidacji kopalni (zakładu górniczego), która również jest unormowana przez tę ustawę.

Koncesja na wydobywanie kopalin ze złóż

W myśl art. 21 ust. 1 pkt 2 pr.g.g. działalność w zakresie wydobywania kopalin ze złóż może być wykonywana po uzyskaniu koncesji. W konsekwencji wydobyć takie może nastąpić jedynie w ramach koncesjonowanej działalno-

¹¹ *Słownik języka polskiego*. T. 1: A—K. Red. M. SZYM CZAK. Warszawa 2002, s. 944. W rozwinięciu tej definicji wyszczególniono kopalnie odkrywkowe i głębinowe, a także kopalnie węgla, soli, srebra i rudy.

ści gospodarczej, z wyjątkiem, o którym mowa w art. 4 pr.g.g.¹². Według art. 4 ust. 1 pr.g.g. przepisów m.in. działu III pr.g.g. dotyczącego koncesji nie stosuje się do wydobywania piasków i żwirów, przeznaczonych dla zaspokojenia potrzeb własnych osoby fizycznej, z nieruchomości stanowiących przedmiot jej prawa własności (użytkowania wieczystego), bez prawa rozporządzania wydobytą kopaliną, jeżeli jednocześnie wydobywanie będzie wykonywane bez użycia środków strzałowych, nie będzie większe niż 10 m³ w roku kalendarzowym i nie naruszy przeznaczenia nieruchomości (ust. 1); działalność ta może być wykonywana po wcześniejszym zawiadomieniu organu nadzoru górniczego o zamiarze jej podjęcia (ust. 2)¹³. Wskazany wyjątek od obowiązku uzyskania koncesji nie ma więc znaczenia z rozważanego punktu widzenia, skoro obejmuje on jedynie wydobywanie piasków i żwirów, czyli kopalin innych niż te wymienione w art. 50c ustawy z 17 grudnia 1998 r. W przepisie tym mowa wszak o kopalniach niektórych kopalin, wobec czego zatrudnienie przy wydobyciu wszelkich pozostałych kopalin nie może być uznane za pracę górniczą, i to skądinąd także wówczas, gdy wydobywanie takie nie podlega zwolnieniu z obowiązku uzyskania koncesji.

Kopaliny wymienione w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. jedynie częściowo należą do grupy kopalin, które, stosownie do art. 10 ust. 1 pr.g.g., bez względu na miejsce ich występowania są objęte własnością górniczą¹⁴; w obu przepisach wymieniono: węgiel¹⁵, rudy¹⁶, sól kamienną, sól potasową, gips, an-

¹² Tak np. A. LIPIŃSKI: *Nowe prawo geologiczne i górnicze (ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r.)*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2011, nr 9, s. 5; H. SCHWARZ: *Prawo...*, s. 188.

¹³ Por. również: A. LIPIŃSKI: *Komentarz do art. 3–5 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2016, nr 2, s. 33–36; G. RADECKI: *Oплата podwyższona za naruszenie warunków wydobywania piasków i żwirów na własne potrzeby*. W: *Prawne aspekty gospodarowania zasobami środowiska. Korzystanie z zasobów środowiska*. Red. K. KARPUS, M. SZALEWSKA, B. RAKOCZY. Toruń 2014, s. 294–306; B. RAKOCZY. W: *Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz*. Red. B. RAKOCZY. Warszawa 2015, s. 45–54 oraz H. SCHWARZ: *Prawo...*, s. 60–69.

¹⁴ Własność górnicza jest przysługującym Skarbowi Państwa prawem do wspomnianych kopalin, niezależnie od miejsca ich występowania, oraz do części górotworu położonych poza granicami przestrzennymi nieruchomości gruntowej, w tym do znajdujących się tam złóż kopalin (art. 10 ust. 1, 4 i 5 pr.g.g.). Por. również R. MIKOSZ. W: „System Prawa Prywatnego”. T. 3: *Prawo rzeczowe*. Red. E. GNIEWEK. Warszawa 2013, s. 453–460.

¹⁵ W art. 10 ust. 1 pr.g.g. mowa o węglu kamiennym i węglu brunatnym, podczas gdy w art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. tylko o węglu. Wydaje się, że w tym ostatnim przepisie chodzi o obie te kopaliny, skoro w art. 50c ust. 1 pkt 4 ustawy z 17 grudnia 1998 r. wspomniano o odkrywce węgla brunatnego.

¹⁶ Jak już wspomniano, w art. 50 ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. posłużono się ogólnym pojęciem „kopalnie rud”, natomiast w art. 10 ust. 1 pr.g.g. do kopalin objętych własnością górniczą bez względu na miejsce ich występowania zaliczono rudy metali z wyjątkiem darniowych rud żelaza.

hydryt i siarkę¹⁷. W art. 50c ustawy z 17 grudnia 1998 r. mowa także jednak o innych kopalniach, które według art. 10 ust. 3 pr.g.g. są objęte prawem własności nieruchomości gruntowej, np. fosforyt i baryt¹⁸. Zatrudnienie pod ziemią w kopalniach wydobywających te kopaliny stanowi pracę górniczą. Jednocześnie za pracę tę nie można uznać zatrudnienia przy wydobywaniu kopaliny, które wskazano w art. 10 ust. 1 pr.g.g., lecz pominięto w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r., w szczególności węglowodorów¹⁹.

Z tych spostrzeżeń wynika zarazem, że wydobycie w kopalniach wymienionych w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. może być realizowane na podstawie koncesji wydawanej bądź przez ministra właściwego do spraw środowiska²⁰, bądź przez marszałka województwa. Ten pierwszy organ udziela bowiem koncesji na wydobywanie ze złóż kopaliny, o których mowa w art. 10 ust. 1 pr.g.g. (art. 22 ust. 1 pkt 2 pr.g.g.), z kolei marszałek województwa w przypadku, gdy nie należy to do właściwości pozostałych organów koncesyjnych (art. 22 ust. 4 pr.g.g.). Właściwość trzeciego takiego organu, starosty, uzależniona została zaś od kilku warunków, w tym od tego, by działalność była prowadzona metodą odkrywkową (art. 22 ust. 2 pkt 3 pr.g.g.)²¹, tymczasem art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. zawiera zastrzeżenie, że chodzi o zatrudnienie pod ziemią²². Także jednak w przypadkach, gdy tego zastrzeżenia nie uczyniono, miejscem zatrudnienia wskazanego w analizowanym przepisie może być wyłącznie kopalnia inna niż odkrywkowa. Jest to oczywiste w przypadku maszynistów wyciągowych na szybach oraz sygnalistów na nadszybiach szybów (art. 50c ust. 1 pkt 7 ustawy z 17 grudnia 1998 r.), skoro w kopalniach

¹⁷ W art. 10 ust. 1 pr.g.g. wymieniono siarkę rodzimą, z kolei w art. 50 ust. 1 pkt 4 ustawy z 17 grudnia 1998 r. za pracę górniczą uznano zatrudnienie przy niektórych czynnościach i na określonych stanowiskach na odkrywce w kopalniach siarki lub w kopalniach otworowych siarki.

¹⁸ Przypomnieć wypada, że złoża takich kopaliny niewymienionych w art. 10 ust. 1 pr.g.g. są objęte własnością górniczą, jeżeli są położone poza granicami przestrzennymi nieruchomości gruntowej (art. 10 ust. 4 pr.g.g.) — por. przypis 14.

¹⁹ Węglowodorami są ropa naftowa, gaz ziemny oraz ich naturalne pochodne, a także metan występujący w złożach węgla kamiennego, z wyjątkiem metanu występującego jako kopalina towarzysząca (art. 6 ust. 1 pkt 16 pr.g.g.).

²⁰ Zgodnie z § 1 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 listopada 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Środowiska (Dz.U., poz. 1904) ministrem tym jest Minister Środowiska.

²¹ W świetle art. 22 ust. 2 pr.g.g. pozostałe z tych warunków to wymogi, by: obszar udokumentowanego złoża nieobjętego własnością górniczą nie przekraczał 2 ha, wydobycie kopaliny ze złoża w roku kalendarzowym nie przekroczyło 20 000 m³, a działalność była prowadzona bez użycia środków strzałowych.

²² Odkrywkowa metoda wydobywania kopaliny łączy się ze zwałowaniem nadkładu w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 20 pr.g.g., czyli zespołem czynności prowadzonych w odkrywkowych zakładach górniczych, nierozzerwalnie związanych technicznie i organizacyjnie z przemieszczeniem i składowaniem mas ziemnych i skalnych usuwanych z nadkładu, w celu umożliwienia wydobycia kopaliny użytecznej.

odkrywkowych szyby nie występują. W kopalniach tych nie są też zatrudniani członkowie drużyn ratowniczych, a w efekcie także mechanicy sprzętu ratowniczego tych drużyn (art. 50c ust. 1 pkt 7 ustawy z 17 grudnia 1998 r.). Otóż w art. 122 ust. 19 pr.g.g. przedsiębiorcy wydobywający kopaliny metodą odkrywkową zostali zwolnieni z wielu obowiązków w zakresie ratownictwa górniczego, w tym tego polegającego na zorganizowaniu drużyny ratowniczej oraz odpowiednio wyposażonej kopalnianej stacji ratownictwa górniczego (art. 122 ust. 13 pr.g.g.), zobowiązując ich do zabezpieczenia możliwości prowadzenia akcji ratowniczej przez inne jednostki ratownicze.

Zgodnie z definicją zamieszczoną w art. 6 ust. 1 pkt 9 pr.g.g. przedsiębiorcą jest ten, kto posiada koncesję na prowadzenie działalności regulowanej ustawą, tj. również koncesję na wydobywanie kopaliny ze złoża. Koncesja ta powinna wskazywać jednoznacznie rodzaj kopaliny, do której wydobywania przedsiębiorca jest uprawniony, a przez to umożliwi rozstrzygnięcie, czy wydobywanie następuje w ramach zakładu odpowiadającego jednemu z typów kopalń wyliczonych w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. W świetle art. 30 ust. 1 pr.g.g. określa ona rodzaj i sposób wykonywania zamierzonej działalności, a stosownie do art. 26 ust. 1 pkt 1 pr.g.g. we wniosku o udzielenie koncesji na wydobywanie określa się złożo kopaliny lub jego część, która ma być przedmiotem wydobywania; do wniosku dołącza się projekt zagospodarowania złoża, określający wymagania w zakresie racjonalnej gospodarki złożem kopaliny, w szczególności przez kompleksowe i racjonalne wykorzystanie kopaliny głównej i kopaliny towarzyszących (art. 26 ust. 3 pr.g.g.).

Przydatność koncesji dla ustalenia znaczenia pojęcia „kopalnia” może wszelako ograniczać fakt, że w art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. występują nazwy kopaliny, które mogą budzić wątpliwości. W przepisie tym za pracę górniczą uznano np. zatrudnienie pod ziemią w kopalniach kruszców, które nie zostały wymienione ani w art. 10 ust. 1 pr.g.g., ani w załączniku do tej ustawy wskazującym stawki opłat eksploatacyjnych w odniesieniu do poszczególnych rodzajów kopaliny²³. Trudności może też nastroić stwierdzenie, czy miejscem zatrudnienia jest kopalnia surowców ogniotrwałych oraz glin szlachetnych. Niepodobna wszak takich surowców czy glin bez zastrzeżeń przyporządkować pozycji 14 wspomnianego załącznika, przewidującego stawkę opłaty dla glin ogniotrwałych i ceramicznych, szczególnie jeżeli zważyć, że w niektórych przypadkach nazwy kopaliny użyte w załączniku i w art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. są jednobrzmiące²⁴.

²³ Zgodnie z art. 134 ust. 1 pr.g.g. opłata eksploatacyjna ponoszona jest przez przedsiębiorcę, który uzyskał m.in. koncesję na wydobywanie kopaliny ze złoża, i ustalana jako iloczyn jej stawki oraz ilości kopaliny wydobytej ze złoża bilansowego i pozabilansowego, w okresie rozliczeniowym.

²⁴ W art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. mowa np. o kopalniach barytu, kaolinów oraz magnezytów, które to kopaliny zostały wymienione w załączniku odpowiednio pod pozycjami 4, 20 oraz 27.

Zakład górniczy

Jak już była o tym mowa, przeprowadzane tu rozważania nie mogą abstrahować także od pojęcia zakładu górniczego, które również występuje w przytoczonej wyżej definicji słownikowej kopalni. Skłania to do rozważenia relacji, w jakiej oba te pojęcia ze sobą pozostają. Zakład górniczy został zdefiniowany w art. 6 ust. 1 pkt 18 pr.g.g. jako wyodrębniony technicznie i organizacyjnie zespół środków służących bezpośrednio do wykonywania działalności regulowanej ustawą w zakresie wydobywania kopalin ze złóż, a w podziemnych zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny wraz z pozostającym w związku technologicznym z wydobyciem kopaliny przygotowaniem wydobytej kopaliny do sprzedaży, podziemnego bezzbiornikowego magazynowania substancji, podziemnego składowania odpadów albo podziemnego składowania dwutlenku węgla, w tym wyrobiska górnicze, obiekty budowlane, urządzenia oraz instalacje. Zakres działalności wynikający z przytoczonego przepisu jest zatem znacznie szerszy niż przedmiot funkcjonowania kopalni wymienionych w art. 50c ust. 1 pr.g.g., zawężony jedynie do wydobywania kopalin, i to tylko ściśle określonych rodzajów. W konsekwencji zatrudnienie przy wykonywaniu każdej innej działalności regulowanej ustawą Prawo geologiczne i górnicze nie stanowi pracy górniczej w rozumieniu tego przepisu, niezależnie od jego warunków, w tym zagrożeń, choćby były one zbliżone do tych właściwych dla wydobywania kopalin ze złóż²⁵.

Wyjaśnienie pojęcia „zakład górniczy” ma na celu wyodrębnienie zespołu środków wykorzystywanych w działalności, w rozważanym przypadku polegającej na wydobywaniu kopalin ze złóż, i oznaczenie przedmiotu odniesienia przepisów dotyczących zakładu górniczego, w szczególności tych regulujących

²⁵ Stosownie do art. 1 ust. 1 pkt 1 pr.g.g. ustawa ta określa także zasady i warunki podejmowania, wykonywania oraz zakończenia działalności w zakresie prac geologicznych, czyli w myśl art. 6 ust. 1 pkt 8 pr.g.g. projektowania i wykonywania badań oraz innych czynności, w celu ustalenia budowy geologicznej kraju, a w szczególności poszukiwania i rozpoznawania złóż kopalin, wód podziemnych oraz kompleksu podziemnego składowania dwutlenku węgla, określenia warunków hydrogeologicznych, geologiczno-inżynierskich, a także sporządzania map i dokumentacji geologicznych oraz projektowania i wykonywania badań na potrzeby wykorzystania ciepła Ziemi lub korzystania z wód podziemnych. Zgodnie z art. 25 ust. 1 pkt 1, 1a i 2a pr.g.g. poszukiwanie lub rozpoznawanie złóż kopalin, o których mowa w art. 10 ust. 1, z wyłączeniem złóż węglowodorów, kompleksu podziemnego składowania dwutlenku węgla oraz złóż węglowodorów (wraz z ich wydobywaniem ze złóż) stanowią działalność koncesjonowaną. W art. 80 ust. 1 pr.g.g. oraz art. 85a pr.g.g. przewidziano inne formy reglamentacji prac geologicznych w postaci odpowiednio decyzji zatwierdzającej projekt robót geologicznych oraz zgłoszenia — por. np. G. DOBROWOLSKI, G. RADECKI. W: *Zrównoważony rozwój jako czynnik determinujący prawne podstawy zarządzania geologicznymi zasobami środowiska*. Red. G. DOBROWOLSKI. Katowice 2016, s. 157—181, 190—199 i 206—217.

zasady nadzoru nad jego ruchem i zapewniających bezpieczeństwo tego ruchu²⁶. Ruch taki powinien być przy tym postrzegany szeroko jako ogół funkcjonowania zakładu górniczego w miejscu i w czasie czy każdy przejaw jego działalności, w tym też jego przestoje, spowodowane np. awarią²⁷. Zakład górniczy stanowi zatem samodzielną względem przedsiębiorcy kategorię prawną o charakterze przedmiotowym²⁸, którą można przyrównać do przedsiębiorstwa w znaczeniu wynikającym z art. 55¹ ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny²⁹, aczkolwiek zawężonego wyłącznie do wymienionych w tym przepisie składników materialnych³⁰.

Nie ulega wątpliwości, że każdy z tego rodzaju składników materialnych tworzących którąkolwiek z kopalni wliczonych w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. musi być jednocześnie elementem zakładu górniczego służącego wydobywaniu jednej ze wskazanych w tym przepisie kopalin. W konsekwencji ustalenie wszystkich tych elementów oraz dokładne wytyczenie granic zakładu górniczego w przestrzeni nie może pozostawać bez wpływu dla określenia miejsca wykonywania pracy górniczej. Nie stanowi to jednak zadania łatwego, skoro stwierdzenie, jakie obiekty, urządzenia itd. wchodzi w skład zakładu górniczego, jest możliwe wyłącznie w odniesieniu do konkretnego stanu faktycznego i zależy od wielu czynników, zwłaszcza od metody i miejsca wykonywania działalności i szeregu innych uwarunkowań³¹. Rozstrzygające znaczenie w rozpatrywanym zakresie ma decyzja organu nadzoru górniczego zatwierdzająca plan ruchu zakładu górniczego³².

Plan taki jest kluczowym dokumentem regulującym ruch zakładu górniczego³³, będącym podstawą prawidłowego funkcjonowania tego zakładu³⁴, a przez to jednym z wyznaczników dozwolonego zachowania się przedsiębiorcy, uszczegóławiającym reguły wynikające m.in. z koncesji³⁵. Zgodnie z art. 108 ust.

²⁶ Zob. np. F. GOJNY: *Zakład górniczy w prawie polskim*. „Państwo i Prawo” 1965, nr 7, s. 78.

²⁷ Zob. A. LIPiŃSKI, R. MIKOSZ: *Ustawa...*, s. 286—287 oraz R. MIKOSZ: *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*. Warszawa 2006, s. 96—97.

²⁸ G. RADECKI. W: *Zrównoważony rozwój...*, s. 239.

²⁹ Dz.U. 2017, poz. 459 ze zm.

³⁰ H. SZWARZ: *Prawo...*, s. 93.

³¹ Tak A. LIPiŃSKI: *Likwidacja zakładu górniczego*. W: *Sprawiedliwość ekologiczna w prawie i praktyce*. Red. T. BOJAR-FIJAŁKOWSKI. Gdańsk 2016, s. 177.

³² Ibidem.

³³ Tak H. SZWARZ: *Racjonalna gospodarka złożem w prawie geologicznym i górniczym*. W: *Prawna regulacja geologii i górnictwa w Polsce, Czechach i na Słowacji*. Wybrane zagadnienia. Red. G. DOBROWOLSKI, G. RADECKI. Katowice 2014, s. 108.

³⁴ M. SZALEWSKA. W: *Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz*. Red. B. RAKOCZY. Warszawa 2015, s. 549.

³⁵ Ł. IWAŃSKI: *Przymiot strony w postępowaniu w sprawie zatwierdzenia planu ruchu podziemnego zakładu górniczego oraz likwidowanego (likwidowanej oznaczonej części) podziemnego zakładu górniczego*. Cz. 1. „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2013, nr 3, s. 58 i 60.

2 pr.g.g. określa on m.in. strukturę organizacyjną zakładu górniczego, w szczególności przez wskazanie stanowisk osób kierownictwa i dozoru ruchu (pkt 1) oraz granice zakładu górniczego (pkt 1a). Szczegóły w rozpatrywanym zakresie precyzuje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 lutego 2012 r. w sprawie planów ruchu zakładów górniczych³⁶, określające wymagania dla takich planów odnośnie do wymienionych w nim typów zakładów. Według załącznika nr 1 do tego rozporządzenia, dotyczącego planu ruchu podziemnych zakładów górniczych, czyli takiego, który powinien być przyjęty we wszystkich kopalniach wymienionych w art. 50c ust. 1 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r., plan ten powinien zawierać m.in. charakterystykę terenu zakładu górniczego z określeniem obiektów budowlanych zakładu górniczego.

Plan ruchu zakładu górniczego może dostarczyć informacji przydatnych do odpowiedzi na pytanie, czy zakład taki może być, a jeśli tak, to w jakim stopniu utożsamiony z którąś z kopalni wymienionych w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. oraz czy zadania przypisane poszczególnym osobom w jego ramach odpowiadają wskazanym tam cechom mającym charakteryzować pracę górniczą, np. ze względu na zajmowane stanowisko lub rodzaj wykonywanych czynności. Plan ruchu zakładu górniczego zatwierdza właściwy organ nadzoru górniczego w drodze decyzji (art. 108 ust. 11 pr.g.g.)³⁷.

W przypadku kopalń stanowiących miejsce wykonywania pracy górniczej zawsze można sięgnąć po tego rodzaju dokument, ponieważ nie zostały one zwolnione od obowiązku jego sporządzenia. W myśl art. 105 ust. 2 pr.g.g. odnośnie do zakładów górniczych służących wydobywaniu kopaliny ze złóż planu ruchu zakładu górniczego nie sporządza się bowiem, jeżeli koncesji udzielił starosta — wówczas ruch zakładu górniczego prowadzi się na podstawie warunków określonych w koncesji. Wyżej wykazano, że kopalnie, o których mowa w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r., prowadzą wydobywanie wymagające koncesji bądź Ministra Środowiska, bądź marszałka województwa.

Oczywiście, spostrzeżenia te nie oznaczają, że każde zatrudnienie na terenie zakładu górniczego stanowi pracę górniczą. Nawet w przypadku podziemnych zakładów górniczych wydobywających kopaliny wymienione w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. musi to być bowiem zatrudnienie pod ziemią lub w części zakładu, która znajduje się na powierzchni ziemi, ale na stanowiskach określonych w tym przepisie, np. maszynistów wyciągowych.

Dotyczy to również tzw. zakładów przeróbczych w podziemnych zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny, które, zgodnie z definicją za-

³⁶ Dz.U. 2012, poz. 372.

³⁷ Organem nadzoru górniczego jest w rozpatrywanym przypadku dyrektor okręgowego urzędu górniczego w pierwszej instancji (art. 164 ust. 2 pr.g.g.) oraz Prezes Wyższego Urzędu Górniczego jako organ wyższego stopnia (art. 166 ust. 1 pkt 1 pr.g.g.). Por. spostrzeżenia dotyczące zatwierdzenia planu ruchu zakładu górniczego, zwłaszcza jego prawnego znaczenia — G. RADECKI. W: *Zrównoważony rozwój...*, s. 247—251.

mieszczoną w art. 6 ust. 1 pkt 18 pr.g.g., są elementem tego zakładu, pod warunkiem że przygotowanie wydobytej kopaliny do sprzedaży pozostaje w związku technologicznym z wydobyciem kopaliny³⁸. Wątpliwości może budzić natomiast sytuacja, gdy przedmiotem tego rodzaju przygotowania do sprzedaży jest inna niż węgiel kamienny kopalina wymieniona w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. Uzasadniony wydaje się pogląd, że czynności te są pracą górniczą, jeżeli wykonuje się je pod ziemią i w granicach zakładu górniczego. Pracą górniczą jest wszak każde zatrudnienie pod ziemią w kopalni, nie tylko to związane z wydobywaniem kopaliny ze złoża.

Nie można również tracić z pola widzenia, że podczas ustalania przesłanek pracy górniczej może powstać potrzeba sięgnięcia do dwóch innych rodzajów planu górniczego wymienionych w przywołanym rozporządzeniu z dnia 16 lutego 2012 r. w sprawie planów ruchu zakładów górniczych, a mianowicie po plan ruchu odkrywkowego zakładu górniczego oraz plan ruchu zakładu górniczego wydobywającego kopaliny otworami wiertniczymi. W art. 50c ust. 4 ustawy z 17 grudnia 1998 r. za pracę tę uznano bowiem niektóre czynności wykonywane „na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego”, czyli w miejscu, gdzie w ramach kopalni następuje wydobycie tych kopaliny metodą odkrywkową³⁹, oraz w kopalniach otworowych siarki. Pracą górniczą nie będzie natomiast zatrudnienie we wszystkich pozostałych rodzajach zakładów, dla których w tym rozporządzeniu określono szczególne wymagania odnoszące się do planów ruchu, w tym w zakładach górniczych prowadzących metodą podziemną: podziemne bezzbiornikowe magazynowanie substancji lub podziemne składowanie odpadów, niezależnie od zagrożeń, jakie mogą w tych zakładach powstać, choćby były one zbliżone do tych występujących w kopalniach wymienionych w art. 50c ustawy z 1998 r. Rodzajów tych jest łącznie trzynaście.

Likwidacja zakładu górniczego oraz pojęcie kopalni węgla kamiennego

Istnienie zakładu górniczego obejmuje nie tylko etap ruchu, lecz także fazę likwidacji, która może mieć charakter całkowity lub częściowy i przeprowadzana jest na podstawie planu ruchu likwidowanego zakładu górniczego lub

³⁸ Por. np. A. LIPIŃSKI: *Komentarz do art. 6–9...*, s. 23–24. Autor zwrócił uwagę na wątpliwości interpretacyjne, jakie budzi ta definicja.

³⁹ Por. wyrok SN z dnia 21 lutego 2012 r., I UK 295/11, OSNP 2013, nr 3–4, poz. 38 oraz wyroki SA w Katowicach z dnia 16 stycznia 2013 r., III AUa 452/12, LEX nr 1280244 i z dnia 30 stycznia 2013 r., III AUa 832/12, LEX nr 1289760, w świetle których praca „na odkrywce” w kopalniach odkrywkowych jest odpowiednikiem pracy „na przodku” pod ziemią i polega na czynnościach bezpośrednio łączących się z pozyskiwaniem kopaliny ze złoża.

jego oznaczonej części⁴⁰. Zgodnie z art. 129 ust. 4 pr.g.g. plan ten określa m.in. sposób wykonania obowiązków przedsiębiorcy przewidzianych w art. 129 ust. 1 pr.g.g., do których należy w szczególności zabezpieczenie lub likwidacja wyrobisk górniczych oraz urządzeń, instalacji i obiektów zakładu górniczego (pkt 1). W czasie likwidacji głównego celu zakładu górniczego nie stanowi więc już działalność, której wykonywaniu on służył przed likwidacją. Co więcej, wdrożenie rozpatrywanej fazy funkcjonowania zakładu górniczego oznacza wręcz, że działalność ta nie może być już kontynuowana⁴¹.

Jednocześnie wszelako w myśl art. 129 ust. 3 pr.g.g. do likwidacji zakładu górniczego stosuje się odpowiednio przepisy o ruchu zakładu górniczego. W konsekwencji warunki zatrudnienia w likwidowanym zakładzie górniczym, w szczególności w zakresie zagrożeń bezpieczeństwa, a także charakteru wykonywanych prac, nie odbiegają znacząco od tych, jakie panowały w zakładzie przed rozpoczęciem likwidacji. Potwierdza to treść załączników nr 8—10 do rozporządzenia z dnia 16 lutego 2012 r. w sprawie planów ruchu zakładów górniczych, określających szczególne wymagania dla planów ruchu odpowiednio likwidowanego podziemnego zakładu górniczego, likwidowanego odkrywkowego zakładu górniczego oraz likwidowanego zakładu górniczego wydobywającego kopaliny otworami wiertniczymi (lub likwidowanych części tych zakładów). Ten pierwszy plan powinien zawierać opis robót górniczych prowadzonych w czasie likwidacji (pkt 9)⁴², w tym robót wiertniczych (pkt 13) oraz robót strzałowych (pkt 15), a także sposobu zagospodarowania kopaliny uzyskanej w trakcie robót likwidacyjnych (pkt 14) oraz zabezpieczenia niewykorzystanej części złoża kopaliny i sąsiednich złóż kopaliny (pkt 15). Osoby zatrudnione w likwidowanym zakładzie górniczym mogą więc nawet wykonywać czynności, jakie zazwyczaj wiążą się z wydobywaniem kopaliny⁴³. Podobnie w świetle przywołanego załącznika plan ruchu likwidowanego odkrywkowego zakładu górniczego powinien wskazywać w szczególności organizację robót strzałowych (pkt 7) oraz spowodowane ruchem zakładu zagrożenia naturalne, m.in. osuwiskowe oraz łączące się z obrywaniem się skał (pkt 8), z kolei plan

⁴⁰ A. LIPIŃSKI: *Likwidacja zakładu...*, s. 179.

⁴¹ Zob. A. LIPIŃSKI: *W: Zrównoważony rozwój...*, s. 276. Autor zauważył, że przyczyną likwidacji zakładu górniczego wydobywającego kopaliny ze złoża może być wybranie złoża.

⁴² Chodzi o roboty górnicze związane z likwidacją zakładu górniczego lub jego oznaczonej części, zabezpieczeniem sąsiednich złóż kopaliny oraz wyrobisk sąsiednich zakładów górniczych. Plan ruchu likwidowanego podziemnego zakładu górniczego powinien również zawierać opis partii złoża lub pokładów, w których roboty te będą prowadzone.

⁴³ Zgodnie z definicją, zamieszczoną w art. 6 ust. 1 pkt 3 pr.g.g., kopalina wydobyta jest całość kopaliny odłączonej od złoża. Wypada jednak opowiedzieć się za poglądem, że o tym, czy tego rodzaju odłączenie kopaliny od złoża stanowi jej wydobywanie, przesądza zamiar pozyskania kopaliny, wobec czego w innym przypadku, np. w razie wykopów wykonywanych w trakcie robót budowlanych, nie będzie ono mieściło się w zakresie przytoczonej definicji — zob. np. A. LIPIŃSKI: *Komentarz do art. 6—9...*, s. 15.

ruchu likwidowanego zakładu górniczego wydobywającego kopaliny otworami wiertniczymi podstawowe dane techniczne urządzeń stosowanych do likwidacji zakładu górniczego, w szczególności urządzeń wiertniczych, związanych z likwidacją odwiertów (pkt 6) oraz opis stref pożarowych i stref zagrożenia wybuchem (pkt 12).

Ponadto zlikwidowany zakład górniczy w całości lub w części bądź może być wykorzystywany w innych celach niż te, którym służył przed likwidacją, np. turystycznych, bądź musi być nadal utrzymywany ze względu na potrzebę ochrony jego otoczenia przed następstwami jego wcześniejszej działalności, co również wymaga odpowiedniego stosowania przepisów regulujących ruch zakładu⁴⁴. Odesłanie w tej materii przewiduje art. 2 ust. 1 pr.g.g.⁴⁵. Bezspornie znajduje ono uzasadnienie w konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przed zagrożeniami właściwymi wszelkiej działalności wykonywanej pod ziemią, które nie występują gdzie indziej⁴⁶.

Właśnie to podobieństwo zagrożeń wpływających na warunki pracy, będące — jak już była o tym mowa — czynnikiem decydującym o ustanowieniu bardziej korzystnych niż ogólne zasad nabycia prawa do emerytury górniczej, skłania do rozważenia kwestii zamykającej się w pytaniu, czy pracą górniczą może być zatrudnienie w likwidowanym zakładzie górniczym oraz zatrudnienie w zlikwidowanym zakładzie górniczym, czyli takim, w stosunku do którego proces likwidacji został już zakończony.

Odpowiedź na to pytanie zależy od wykładni art. 50c ust. 1 pkt 8 ustawy z 17 grudnia 1998 r., w myśl którego za pracę górniczą uważa się zatrudnienie na stanowiskach pracy pod ziemią w nieczynnych kopalniach wymienionych w pkt. 1 tego przepisu. Przytoczone unormowanie nie pozostawia wątpliwości, że w omawianym wypadku pracą górniczą nie jest praca wykonywana na powierzchni, choćby na stanowisku wymienionym w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r., w tym praca „na odkrywce”. Trudności może natomiast nastęczać interpretacja pojęcia „nieczynna kopalnia”, które jest, po pierwsze, nieprecyzyjne i, po drugie, nie nawiązuje do terminologii zastosowanej w ustawie Prawo geologiczne i górnicze.

⁴⁴ Tak A. LIPiŃSKI: *Likwidacja zakładu...*, s. 179.

⁴⁵ W myśl art. 2 ust. 1 pr.g.g. przepisy tej ustawy, z wyjątkiem działu III dotyczącego koncesji, a więc także przepisy odnoszące się do ruchu zakładu górniczego, stosuje się odpowiednio m.in. do budowy, rozbudowy oraz utrzymywania systemów odwadniania zlikwidowanych zakładów górniczych (pkt 1) i do robót prowadzonych w wyrobiskach zlikwidowanych podziemnych zakładów górniczych w celach innych niż określone ustawą, w szczególności turystycznych, leczniczych i rekreacyjnych (pkt 2).

⁴⁶ Tak A. LIPiŃSKI: *Komentarz do art. 1–2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. 2015, poz. 196 ze zm.)*. „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2016, nr 1 s. 35.

Wydaje się, że za nieczynny nie może zostać uznany zakład górniczy będący w fazie likwidacji, gdy wciąż znajduje się on w ruchu, mogącym polegać nawet na pozyskiwaniu kopalin ze złóż i prowadzonym na zbliżonych zasadach, choć w innym celu niż wcześniej. Takim zakładem byłby więc zakład górniczy zlikwidowany. Teza ta jednak jest dyskusyjna i wymaga dalszych analiz, dla których przepisy Prawa geologicznego i górniczego nie dają wystarczającej podstawy. Nieczynna kopalnia może wszak stanowić zarówno zlikwidowany zakład górniczy, jak i zakład górniczy, który nie służy już do wydobywania kopalin ze złóż i w efekcie musi być zlikwidowany. Przyjęcie pierwszej z tych możliwości byłoby oczywiste, gdyby w art. 50c ust. 1 pkt 8 ustawy z 17 grudnia 1998 r. posłużono się pojęciem byłej czy zamkniętej kopalni, zaś na rzecz drugiej z nich mogłaby jednoznacznie przemawiać np. formuła „kopalni, w której zaprzestano wydobywania”.

Jak już wcześniej zapowiedziano, pomocne dla rozstrzygnięcia powyższych wątpliwości może okazać się sięgnięcie do przepisów ustawy z dnia 7 września 2007 r. o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego, mimo że — jak wynika to już z jej tytułu — dotyczy ona tylko jednego rodzaju kopalni wymienionych w art. 50c ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. Odnotowania wymaga, że ustawa ta posługuje się pojęciem kopalni, definiując je w art. 2 pkt 2 jako wyodrębnioną jednostkę organizacyjną przedsiębiorstwa górniczego prowadzącą zakład górniczy⁴⁷. Definicja ta odwołuje się zatem do instytucji zakładu górniczego w znaczeniu określonym w art. 6 ust. 1 pkt 18 pr.g.g.⁴⁸ i niewystępującego w tej ustawie pojęcia przedsiębiorstwa, będącego w większości przypadków rodzajem czy podkategorią przedsiębiorcy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 9 pr.g.g. Przedsiębiorstwem górniczym jest bowiem najczęściej spółka prowadząca wydobywanie węgla kamiennego na podstawie koncesji⁴⁹. W konsekwencji kopalnia, stano-

⁴⁷ Identyczne definicje zawierały art. 2 pkt 4 i art. 2 pkt 2 poprzednio obowiązujących ustaw z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz.U., nr 162, poz. 1112 ze zm.) oraz z dnia 28 listopada 2003 r. o restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w latach 2003—2006 (Dz.U. 2003, nr 210, poz. 2037 ze zm.).

⁴⁸ Stosownie do art. 2 pkt 3 ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego zakład górniczy to służący wydobywaniu węgla kamiennego zakład górniczy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 18 pr.g.g.

⁴⁹ W art. 2 pkt 1 ustawy z 2007 r. przedsiębiorstwo górnicze zdefiniowano jako spółkę węgłową — jednoosobową spółkę Skarbu Państwa, która prowadzi wydobywanie węgla kamiennego na podstawie koncesji lub która prowadzi likwidację zakładu górniczego oraz działania polikwidacyjne na terenach górniczych (lit. a), spółkę, w której Skarb Państwa lub spółki węglowe posiadają akcje albo udziały, prowadzącą wydobywanie węgla kamiennego na podstawie koncesji albo która prowadzi likwidację zakładu górniczego, działania polikwidacyjne na terenach górniczych albo zabezpiecza kopalnie przed zagrożeniami wodnymi, gazowymi oraz pożarowymi po zakończeniu likwidacji kopalni (lit. b), spółkę zależną lub współzależną w rozumieniu ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2016, poz. 1047 ze zm.) od spółki, w której Skarb Państwa posiada akcje lub udziały, prowadzącą wydobywanie węgla kamiennego na podsta-

wiąca wyodrębnioną część przedsiębiorstwa górniczego, jest swoistym konglomeratem zakładu górniczego, z którym nie może być całkowicie utożsamiana, oraz przedsiębiorcy w tym sensie, że łączy w sobie aspekt przedmiotowy, właściwy zakładowi, z wymiarem podmiotowym, charakteryzującym przedsiębiorcę. Dalszą kwestią pozostaje, że przedmiot działalności wspomnianego przedsiębiorstwa górniczego niekiedy obejmuje nie wydobywanie węgla kamiennego, lecz usuwanie skutków jego wydobywania, np. wtedy, gdy jest nim jednoosobowa spółka Skarbu Państwa, wykonująca zadania w zakresie naprawiania szkód wywołanych ruchem zakładu górniczego po zakończeniu jego likwidacji (art. 2 pkt 1 lit. d rozpatrywanej ustawy). Elementem przesądzającym o uznaniu jednostki tego przedsiębiorstwa za kopalnię jest wszak prowadzenie zakładu górniczego służącego wydobywaniu węgla kamiennego, które można wykonywać wyłącznie na podstawie koncesji.

W art. 6 ust. 1 ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego zastrzeżono, że likwidacja kopalni polega na zaprzestaniu wydobywania węgla kamiennego i likwidacji zakładu górniczego lub jego oznaczonej części. W przepisie tym wyodrębniono dwa etapy czy dwie fazy likwidacji kopalni, która kończy się wraz z likwidacją zakładu górniczego, następującą po wcześniejszym zaprzestaniu wydobywania. Tę sekwencję zdarzeń potwierdza treść dalszych jednostek redakcyjnych przywołanego art. 6. W jej świetle właściwy organ przedsiębiorstwa górniczego podejmuje decyzję o likwidacji kopalni, określając w szczególności terminy rozpoczęcia likwidacji kopalni, zakończenia wydobywania węgla kamiennego oraz zakończenia likwidacji kopalni (ust. 2 pkt 2—4), przy czym do likwidacji zakładu górniczego lub jego oznaczonej części oraz zadań wykonywanych po zakończeniu jego likwidacji stosuje się przepisy Prawa geologicznego i górniczego, o ile ustawa nie stanowi inaczej (ust. 3), a zakres likwidacji kopalni określa przedsiębiorstwo górnicze w planie ruchu likwidowanego zakładu górniczego (ust. 4).

Regulacja ta prowadzi do trzech wniosków. Po pierwsze, kopalnia może znajdować się w stanie likwidacji przed zakończeniem wydobywania, skoro akt organu przedsiębiorstwa górniczego ma wskazywać odrębnie terminy w obu tych zakresach. Po drugie, z takiego samego względu zakończenie wydobywania nie następuje w tym samym czasie co zakończenie likwidacji kopalni. Po trzecie jednak, od zakończenia wydobywania proces likwidacji kopalni można utożsamiać z likwidacją prowadzonego przez nią zakładu górniczego.

Ustawa o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego również nie dostarcza zatem wskazówek pozwalających ustalić jednoznacznie, kiedy kopalnia

wie koncesji (lit. c) lub jednoosobową spółkę Skarbu Państwa, wykonującą zadania w zakresie naprawiania szkód wywołanych ruchem zakładu górniczego po zakończeniu jego likwidacji, w tym szkód powstałych w wyniku reaktywacji starych zrobów (lit. d). Jak już wspomniano, przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 3 pr.g.g. jest ten, kto posiada koncesję na prowadzenie działalności regulowanej ustawą.

staje się kopalnią nieczynną. Niemniej wyklucza ona taki wniosek odnośnie do kopalni, której likwidację rozpoczęto, skoro wtedy jeszcze może być w niej kontynuowane wydobywanie. Z kolei zaprzestanie wydobywania również nie ma znaczenia przesądającego, jeżeli zważyć, że zakład górniczy służący temu wydobywaniu nie znajduje się wówczas jeszcze w stanie likwidacji. W tym czasie kopalnia stanowi zorganizowaną strukturę, która wciąż funkcjonuje i zatrudnia pracowników wykonujących czynności w tych samych warunkach, jak przed rozpoczęciem likwidacji. Wydaje się, że powyższe argumenty również uzasadniają pogląd, że kopalnia staje się kopalnią nieczynną z chwilą zakończenia likwidacji zakładu górniczego.

Bezcelowe jest natomiast dalsze rozszerzenie na potrzeby wykładni analizowanego pojęcia zakresu poszukiwań poprzez uwzględnienie definicji znajdujących się w innych aktach dotyczących szeroko rozumianego górnictwa, np. decyzji Rady z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie pomocy państwa ułatwiającej zamykanie niekonkurencyjnych kopalń węgla⁵⁰. Zgodnie z art. 1 lit. b przywołanej decyzji zamknięcie takie oznacza trwałe zaprzestanie produkcji i sprzedaży węgla. Definicja ta została jednak sformułowana na potrzeby decyzji z dnia 10 grudnia 2010 r., koncentrujących się wokół określenia zasad pomocy państwa w kontekście wartości i priorytetów wskazanych w jej preambule, takich jak w szczególności polityka unijna promująca odnawialne źródła energii oraz zrównoważoną i bezpieczną gospodarkę niskoemisyjną (pkt 3 preambuły) czy ograniczenie zakłócenia konkurencji na rynku wewnętrznym (pkt 7 preambuły) oraz oddziaływania na środowisko, jakie wywiera produkcja węgla (pkt 8 preambuły).

Podsumowanie

Powyższe rozważania skłaniają do kilku krytycznych wniosków na temat ustawowych przesłanek przyznania prawa do emerytury górniczej. Przed wszystkim przepisy obowiązujące w tym zakresie powodują poważne trudności interpretacyjne ze względu na zastosowanie siatki pojęciowej, która jest niejednoznaczna i zarazem odbiega od terminologii przyjętej w Prawie geologicznym i górniczym. Trudności te potęguje fakt, że wykładnia tych przepisów nie może być prowadzona w całkowitym oderwaniu od tego ostatniego prawa. Budzą one też wątpliwości merytoryczne, dotyczące słuszności przewidzianych nimi rozwiązań, w szczególności ograniczających pracę górniczą do zatrudnienia w kopalniach wydobywających niektóre tylko, wyraźnie wskazane kopaliny.

⁵⁰ Dz.U. UE.L. 2010 r., poz. 336, s. 24.

Bezsprzecznie oznacza to bowiem pokrzywdzenie pracowników wykonujących analogiczne czynności w podobnych warunkach, którzy nie mają prawa do emerytury górniczej.

Literatura

- Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz.* Red. K. ANTONÓW. Warszawa 2014.
- GOJNY F.: *Zakład górniczy w prawie polskim.* „Państwo i Prawo” 1965, nr 7, s. 77—85.
- IWAŃSKI Ł.: *Przymiot strony w postępowaniu w sprawie zatwierdzenia planu ruchu podziemnego zakładu górniczego oraz likwidowanego (likwidowanej oznaczonej części) podziemnego zakładu górniczego.* Cz. 1. „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2013, nr 3, s. 47—69.
- KWAPISZ K.: *Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz.* Warszawa 2013.
- LIPIŃSKI A.: *Komentarz do art. 1—2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. 2015, poz. 196 ze zm.).* „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2016, nr 1, s. 31—38.
- LIPIŃSKI A.: *Komentarz do art. 3—5 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze.* „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2016, nr 2, s. 27—40.
- LIPIŃSKI A.: *Komentarz do art. 6—9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze.* „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2017, nr 1, s. 11—32.
- LIPIŃSKI A.: *Likwidacja zakładu górniczego.* W: *Sprawiedliwość ekologiczna w prawie i praktyce.* Red. T. BOJAR-FIJAŁKOWSKI. Gdańsk 2016, s. 177—190.
- LIPIŃSKI A.: *Nowe prawo geologiczne i górnicze (ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r.).* „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2011, nr 9, s. 2—13.
- LIPIŃSKI A., MIKOSZ R.: *Ustawa prawo geologiczne i górnicze. Komentarz.* Warszawa 2003.
- MIKOSZ R.: *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego.* Warszawa 2006.
- Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz.* Red. B. RAKOCZY. Warszawa 2015.
- RADECKI G.: *Oplata podwyższona za naruszenie warunków wydobywania piasków i żwirów na własne potrzeby.* W: *Prawne aspekty gospodarowania zasobami środowiska. Korzystanie z zasobów środowiska.* Red. K. KARPUS, M. SZALEWSKA, B. RAKOCZY. Toruń 2014, s. 291—311.
- SCHWARZ H.: *Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz.* T. 1. Wrocław 2013.
- SCHWARZ H.: *Racjonalna gospodarka złożem w prawie geologicznym i górniczym.* W: *Prawna regulacja geologii i górnictwa w Polsce, Czechach i na Słowacji. Wybrane zagadnienia.* Red. G. DOBROWOLSKI, G. RADECKI. Katowice 2014, s. 100—112.
- Słownik języka polskiego.* T. 1: A—K. Red. M. SZYMCZAK. Warszawa 2002.
- „System Prawa Prywatnego”. T. 3: *Prawo rzeczowe.* Red. E. GNIEWEK. Warszawa 2013.
- Zrównoważony rozwój jako czynnik determinujący prawne podstawy zarządzania geologicznymi zasobami środowiska.* Red. G. DOBROWOLSKI. Katowice 2016.

Gabriel Radecki

The mine as a place of performance of mining work entitling to mining old-age pension

Summary

The Act of 17 December 1998 r. on old-age pensions and disability pensions from the Social Insurance Fund provides for mining old-age pension awarded under the preferential rules. Namely some miners have right to retire before the statutory retirement age, especially in case they are employed in mines of kinds specified by statute. The paper considers the notion of “mine” with regard to Act of 9 June 2011 — the mining and geological law, particularly regulation concerning concession for exploitation of minerals from deposits and mining plants. The prescriptions of the latter Act, which refer to liquidation of mining plants, as well as the Act of 7 September 2007 on functioning of the mining industry, must be taken into account to answer a question when the mine becomes inactive.

Key words: concession for exploitation of minerals from deposits, mining plant, liquidation of mining plant, mine, mining old-age pension

Габрель Радэкий

Шахта как место осуществления труда с правом назначения горной пенсии

Резюме

Закон от 17 декабря 1998 г. «О пенсиях с Фонда социального страхования» предусматривает горную пенсию на преференциальных условиях. Некоторые шахтёры приобретают право на пенсию перед достижением законного пенсионного возраста, в частности когда работают в одном из типов шахт указанных в законе. В статье анализируется понятие шахты с учётом закона от 9 июня 2011 г. «Геологическое и горное право», особенно норм касающихся лицензии на добычу полезных ископаемых из месторождения, а также горных предприятия. Как положения этого закона относительно ликвидации горного предприятия, так и закона от 7 сентября 2007 г. «О функционировании горного дела каменного угля» надо учитывать, чтобы ответить на вопрос, когда шахта превращается в недействующую шахту.

Ключевые слова: лицензия на добычу полезных ископаемых из месторождения, горное предприятие, ликвидация горного предприятия, шахта, горная пенсия